

Opinii despre traducerea artistică: o necesitate editorială

Dumitru APETRI

Cultura românească a manifestat o largă deschidere spre tezaurul literar universal în ce privește receptarea acestuia prin intermediul versiunilor artistice. Au fost recreate în românește numeroase opere literare aparținând culturilor avansate: franceză, germană, italiană, spaniolă, engleză, americană etc.

În Republica Moldova, mai ales în a doua jumătate a secolului al XX-lea, de asemenea s-a tradus mult. În perioada 1924-1980, editurile au scos la lumină peste două mii de cărți, cu preponderență versiuni din literatura rusă și cea ucraineană, zeci de opere folclorice. Literatura originală, nefiind promovată la modul convenit din cauza politicii totalitare s-a ajuns la situația când, pe la mijlocul anilor '70, mai mult de jumătate din cărțile editate erau tălmăciri.

Literatura tradusă, trezind interesul publicului filolog și, parțial, al celui larg, a fost însoțită pe parcursul anilor de mai multe comentarii critice semnate de istorici și critici literari, creatori de opere beletristice și chiar de tălmăcitori. Printre autorii de studii consistente în domeniul traductologiei se numără următorii autori din dreapta Prutului: Sara Buium (*Probleme ale teoriei traducerii*, București, 1977), Paul Cornea (*Traduceri și traducători în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în volumul *De la Alexandrescu la Eminescu: aspecte, figuri, idei*, București, 1966), Gelu Ionescu (*Orizontul traducerii*, București, 1981), Elena Loghinovschi (*Eminescu în limba lui Pușkin*, Iași, 1987 și *Eminescu universal. Spațiul culturii ruse*, București, 2000), Emil Iordache (*Semiotica traducerii poetice*, Iași, 1994), Magda Jeanrenaud (*Universaliile traducerii*, Iași, 2006).

Respectiv și la Chișinău au apărut câteva cărți în probleme de traducere artistică: *Cuvânt despre traduceri* (1968) și *O artă dificilă* (1972) de Mihail Bruhis, *Comunicarea prin traducere* (2001) și *Traducerea din perspectivă semiotică* (2006) de Irina Condrea. La finele anului 2006, subsemnatul a publicat cartea *Dialog intercultural. Aspecte ale receptării literare*, în centrul căreia se află problema receptării beletristicii ucrainene în Republica Moldova în perioada de timp 1924-1984.

Este foarte binevenită existența lucrărilor nominalizate în domeniul științei și culturii, deoarece este evident și indiscutabil rolul pe care îl au operele tălmăcite în procesul de democratizare a limbii, științei și culturilor naționale, în consolidarea anumitor curente și metode de creație, a diferitelor specii și genuri literare.

Până la apariția cărților sus-numite și în perioada editării lor, literatura tradusă, trezind interesul publicului larg, a fost însoțită de un șir de comentarii critice care au văzut lumina în diverse culegeri (uneori tematice, altele de altă natură), în reviste, almanahuri și ziare. S-au inclus în această activitate nu numai critici și istorici literari, lingviști, dar și o bună parte din creatorii de opere beletristice și chiar înșiși tălmăcitorii. Reținem doar câteva personalități din dreapta Prutului: Alexandru Philippide, Paul Cornea, Alexandru Dușu, Dan Grigorescu, Petru Caraman, Romul Munteanu, Constantin Ciopraga, Romulus Vulpescu, Alexandru Dima, Irina Mavrodin, Ovidiu

Crohmalniceanu, Nina Cassian, Livia Cotorcea ș.a., dintre scriitori: Tudor Arghezi, Demostene Botez, Ștefan Augustin Doinaș ș.a.

Câteva nume de la est de Prut: Argentina Cupcea-Josu, Alexandru Dârul, Constantin Popovici, Haralambie Corbu, Ion Pavelciuc, Vlad Pohilă, Ion Ețcu, Efim Levit, Pavel Starostin, Vasile Levițchi, Alexandru Cosmescu, Aureliu Busuioc, Leo Butnaru, subsemnatul ș.a.

Materialele consacrate traducerii, scrise în spațiul românesc din dreapta Prutului, sunt, în comparație cu cele din Republica Moldova, mult mai numeroase și adesea mai consistente, mai elegante ca stil, dar și aici lipsesc studiile monografice care ar generaliza domeniul și aspecte ample, cum ar fi, de exemplu, literaturile romanice (în totalitate, în anumite grupuri sau în particular) recreate în limba română, literaturile germanice, slave etc. sau, să zicem, literatura artistică română transpusă în limbile înrudite sau în alte familii de limbi.

Ar fi binevenite și studiile care ar lua în discuție tălmăcirile în limba română sau din limba română a scrierilor ce aparțin unui anumit gen literar, unei anumite metode de creație. S-a acumulat material suficient pentru a elabora studii ample despre procesul de recreare în alte limbi a operelor unor scriitori români de prestigiu mondial (M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, L. Rebreanu, T. Arghezi, M. Sadoveanu ș.a.), ale unor scriitori străini în limba lui Eminescu (în acest sens avem câte ceva).

S-a întâmplat că filologia română, care este avansată, cu renume în Europa și chiar în lume, a rămas în urma altor țări în privința sistematizării după anumite criterii și publicării în volume separate a materialelor ce discută probleme și aspecte ale versiunilor artistice. E necesar să menționăm că în presa românească s-au făcut câteva acțiuni valoroase de sistematizare a opiniilor despre tălmăcirea artistică. Ne referim la revistele „Secolul XX” (anii 1971, Nr. 4; 1973, Nr. 1; 1974, Nr. 5-6); „Limba română” (1975, Nr. 5) și „Limbă și literatură” (1974) care în anii ‘70 au găzduit rubricile: *Traductibilitatea poeziei românești*; *Traducerea – descoperire și identificare a propriei originalități*; *Momente semnificative din opera de traducere a literaturii universale*; *Opera eminesciană în diverse limbi*; *Aspecte interdisciplinare ale traducerii*.

În linii mari, generale, materialele despre traducere pot fi divizate în compartimentele: *Opinii despre traducerea din literatura universală în română* și *Opinii despre traducerea din română în alte limbi*. Bineînțeles, pot fi diverse compartimentări.

Mai multe țări, printre care Franța, Germania, Marea Britanie, SUA, Bulgaria, Polonia, fostele U.R.S.S. și Cehoslovacia, actuala Ucraina, dispun de ample investigații monografice, iar unele dintre ele – de serii de lucrări intitulate *Problemele traducerii*, *Măiestria tălmăcirii*, *Caiete ale traducătorului*, *Teoria și practica tălmăcirii* ș.a. La Paris, de exemplu, apare lunar, încă din anii ‘50 ai secolului al XX-lea, una dintre cele mai prestigioase publicații din Europa: „Babel. Revue internationale de la traduction”. Prin urmare, se impune ca un imperativ al filologiei românești inaugurarea unei serii de volume consacrate problemelor traducerii literare.

Întârzierea unor exegeze de amploare, sistematice asupra procesului de traducere în România este cauzată, conform opiniei literatului G. Ionescu, de o anumită lacună, care ține nu atât de știința literară propriu-zisă, cât de datoriile bibliografilor. La începutul anilor ‘80, în lucrarea sa *Orizontul traducerii*, acest filolog menționa: „Inexistența unei bibliografii complete și exhaustive a patrimoniului de traduceri ce au

apărut fie în volume, fie în reviste (sau alte forme publicistice) îngreunează mult o cercetare sistematică asupra problemei, ca să nu spun chiar că o face imposibilă din punctul de vedere al acelei rigori științifice pe care o astfel de lucrare ar cere-o spre a fi concludentă măcar ca document” (p. 29-30).

Dacă în calea elaborării unor investigații de sinteză mai stau încă unele obstacole serioase, inițierea unei serii de lucrări, ce ar examina diverse aspecte ale teoriei și practicii tălmăcirilor artistice, este, la etapa actuală, posibilă și ar fi de un mare și real folos pentru filologi, jurnaliști, traducători și culturologi.

Pe la mijlocul anilor ‘90, Romul Munteanu, comparatist român de talie europeană, menționa în lucrarea sa *Literaturile străine și traducerele*: „Am scris adeseori despre traduceri și nevoia de a tălmăci opere literare în limba română. Fenomenul acesta capătă o importanță atât de mare în epoca noastră, încât orice act de insistență mi se pare de prisos”.

Împărtășim pe deplin această aserțiune, încheind comunicarea astfel: cred că e timpul să acordăm atenția cuvenită opiniilor despre traducerea artistică.

Opinions about Artistic Translation: an Editorial Necessity

Romanian culture has shown a large interest towards the world literary treasure regarding its reception through artistic versions. There were recreated in Romanian numerous literary works belonging to advanced cultures: French, German, Italian, Spanish, English, American etc. The translated literature, after it had woken the interest of the philological and, partially, large public was accompanied during time by many critical comments signed by literary critics and historians, authors of fiction and even translators themselves. Among authors of consistent theoretical works in the field of translation one can be name P. Cornea, I. Mavrodin, G. Ionescu, S. Buium, M. Bruhis, E. Iordache, I. Condrea, M. Jeanrenaud, D. Apetri.

It happened so that Romanian philology, which is very advanced, well-known in Europe and even in the entire world, has remained one step back after other countries concerning systematization according to some criteria and publishing in separate volumes of materials that speak about problems and aspects of artistic versions. Many countries have got ample monographic works, and even some of them – series of works entitled „The Problems of Translation”, „The Art of Translation”, „The Translator’s Notes”, „Theory and Practice of Translation” etc. Therefore, there is an imperative of the contemporary Romanian philology to inaugurate a series of volumes dedicated to opinions and problems of literary translation.

*Institutul de Filologie, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău
Republica Moldova*

